

Кирило БОРИН,
orcid.org/0000-0003-0491-2165
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) borinkirill@gmail.com

РОЛЬ СІМ'Ї І ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ В НІМЕЧЧИНІ

У статті аналізується роль і взаємозв'язок школи та сім'ї в екологічній освіті й вихованні школярів, обґрунтовується важливість формування екологічної свідомості учнів задля нашого майбутнього. Слід зазначити, що виховний простір дітей дуже широкий та включає в себе багато факторів впливу на формування їхньої екологічної свідомості. Серед цих факторів слід відзначити вплив сім'ї, діяльність дошкільних установ, шкіл, засобів масової інформації тощо, але на думку педагогів, більшу увагу слід приділяти екологічному вихованню сім'ї, тому що дитина дуже часто копіює поведінку членів родини, тому саме сімейний життєвий простір становить мікросоціосистему, в якій всі члени сім'ї реалізують свій потенціал та активно взаємодіють з навколишнім середовищем. Не слід також недооцінювати роль школи у формуванні екологічної свідомості учнів, тому що школа забезпечує умови для неперервного екологічного виховання, залучення підростаючого покоління до соціально значущої практичної роботи із захисту природного довкілля. Саме через це німецькі педагоги приділяють значну увагу координації дії сім'ї і школи в екологічному вихованні молодого покоління, формування у нього екологічної свідомості. Вони впевнені, що співпраця сім'ї та школи має посідати центральне місце у виховному процесі. Саме сім'я є ключовим елементом суспільства і виконує важливу роль у вихованні молодого покоління. Співпраця між школою та батьками спрямована на реалізацію завдань, які постають перед державою у сфері екологічної освіти. Особливо слід підкреслити зусилля вчителів, які спрямовані на підвищення рівня екологічної свідомості учнів та їхніх батьків, а також на підтримку сімей у цій важливій справі. Саме сім'я, зі своїми традиціями та цінностями, впливає на формування особистості дитини та її відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Німецькі педагоги вважають, що лише за умови тісної співпраці школи та батьківської громади можна досягти успіху в екологічному вихованні молоді і формуванні її екологічного світогляду. Однак така співпраця не виникає сама по собі; вона є результатом старанної та цілеспрямованої роботи вчителів і батьків, а також їхньої спільної зацікавленості у майбутньому дітей і країни в цілому.

Ключові слова: екологічна освіта та виховання, екологічна свідомість, екологічно свідомі особистість.

Kyrylo BORIN,
orcid.org/0000-0003-0491-2165
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of the Second Foreign Language
of Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine) borinkirill@gmail.com

THE ROLE OF SCHOOL AND FAMILY IN ECOLOGICAL EDUCATION OF THE PERSONALITY IN GERMANY

The article analyzes the role and interconnection between schools and families in the ecological education and upbringing of students, emphasizing the importance of forming ecological awareness in students for our future. It is worth noting that the educational environment for children is very broad and encompasses many factors that influence their ecological consciousness. Among these factors, one should highlight the impact of the family, activities of preschool institutions, schools, and the media, etc. However, educators believe that more attention should be paid to ecological upbringing within the family since children often mimic the behavior of family members. Thus, the family life space constitutes a microsocial system in which all family members realize their potential and actively interact with their environment. The role of schools in forming ecological awareness in students should not be underestimated, as schools provide conditions for continuous ecological education and engage the younger generation in socially significant practical work for environmental protection. For this reason, German educators pay significant attention to coordinating the actions of families and schools in the ecological upbringing of the younger generation and in fostering ecological consciousness within it. They firmly believe that the collaboration between families and schools should play a central role in the educational process. The family is a key element of society and plays an important role in the upbringing of

the younger generation. The cooperation between schools and parents aims to address the tasks facing the state in the field of ecological education. It is particularly important to emphasize the efforts of teachers aimed at raising the level of ecological awareness among students and their parents and supporting families in this crucial endeavor. The family, with its traditions and values, influences the shaping of the child's personality and their responsible attitude towards the environment.

German educators believe that only through close cooperation between schools and the parent community can successful ecological upbringing of youth and the formation of their ecological worldview be achieved. However, such collaboration does not develop on its own; it results from the diligent and targeted efforts of teachers and parents, as well as their shared concern for the future of their children and the country as a whole.

Key words: ecological education and up-bringing, ecological conscious, the ecological-consciousness person.

Постановка проблеми. Сучасні актуальні проблеми взаємодії суспільства і природи висувують низку нових життєвоважливих завдань. Одне з них – виховання молодого покоління, яке буде здатним гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати і відтворювати її багатства, психологічно готове оберігати природу. Освіта та виховання з проблем довкілля як цілеспрямований педагогічний процес набуває надзвичайно важливого значення, оскільки спрямовані на формування екологічної культури і екологічного мислення з метою змінити традиційно споживацьке ставлення людини до природи на відповідальне, поважливе, турботливе. Особливу увагу в цьому контексті приділяється молоді, зростаючому поколінню, яке вступаючи у доросле життя було б здатне будувати свої відносини з природою на гуманістичних, екологічно виправданих засадах, рахуватися з законами природи, дбати про її збереження і якісний стан (Руденко, 2008: 32).

У зв'язку з виникненням глобальних екологічних проблем у світі останні дослідження в педагогіці країн Західної Європи, що присвячені питанням формування екологічно свідомої особистості. Сучасна німецька школа посідає важливе місце в процесі екологічної освіти та виховання підростаючого покоління, а взаємозв'язок сім'ї і школи є важливою складовою у формуванні екологічної свідомості школярів.

Аналіз досліджень. Питанню взаємозв'язку сім'ї та школи у формуванні екологічної свідомості учнів присвячені праці зарубіжних та вітчизняних педагогів та вчених Л.Д. Руденко, Р. Хеттлаге, У. Бека тощо. Автор статті аналізує зазначену проблему, спираючись на матеріали досліджень, присвячених проблемі формування екологічно свідомої особистості учнів в сучасній німецькій школі.

Мета статті полягає в тому, щоб висвітлити, проаналізувати та узагальнити роль і взаємозв'язок сім'ї та школи, діяльність яких має бути орієнтована на формування екологічно свідомої особистості учня, готовність відповідального ставлення до навколишнього середовища, вихо-

вання екологічно усвідомленої поведінки, знань, прав і обов'язків громадян. Життєво необхідним стає створення умов у школі і сім'ї, за яких учні змогли б усвідомити практичну значущість екологічного виховання, проявити свою зацікавленість, набути здатності й готовності до ініціативної творчої діяльності екологічного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Екологічний виховний простір дітей широкий: він включає в себе вплив сім'ї, дошкільних установ, шкіл, засобів масової інформації тощо. Але у першу чергу слід приділяти увагу сімейному екологічному вихованню. Всім відомо, що «дитина вчиться всьому, що бачить у себе вдома», тому сімейний життєвий простір становить мікросоціосистему, в якій всі члени сім'ї реалізують свій потенціал та активно взаємодіють з навколишнім середовищем. Сімейні традиції та екологічна культура батьків значною мірою впливає на свідомість дітей, їхні погляди, переконання, звички, культуру поведінки в природі та суспільстві. У свою чергу школа забезпечує умови для неперервного екологічного виховання, залучення підростаючого покоління до соціально значущої практичної роботи із захисту природного довкілля, яка узгоджується із притаманними кожній віковій категорії психофізіологічними можливостями, набуттям необхідних знань, умінь і навичок розв'язання екологічних проблем. У шкільні роки формується система поглядів на життя, природу і суспільство, відбувається спроба визначити власне місце у цій основоположній триєдності. Відповідно відірваність цих двох інституцій, автономність у формуванні світогляду молодої людини, важливою складовою якої є екологічна свідомість, негативно позначається на людських якостях зростаючої особистості, її ставленні до природи і людей. Тому німецькі педагоги з великою увагою відносяться до координації дій сім'ї і школи в екологічному вихованні молодого покоління, формування у нього екологічної свідомості.

Німецькі педагоги вважають, що виховання екологічно свідомої особистості це справа не тільки однієї школи. Тільки сумісна, цілеспрямо-

вана робота школи та сім'ї може принести вагомий результат. Тому важливо, щоб школа і сім'я усвідомлювали необхідність у побудові спільних зусиль, на основі яких створюються необхідні умови в процесі виховання дітей. При цьому школа прагнучиме до відкритої соціально-педагогічної системи, готової до розширення і укріплення взаємодії з сім'єю для:

- створення різноманітного виховного середовища;
- оволодіння батьками знаннями вікових і індивідуальних особливостей розвитку школярів;
- створення сприятливих умов для залучення батьківської громадськості у спільну з учнями та учителем творчу, соціально значущу екологічну діяльність (Руденко, 2008: 32).

Ефективність екологічного виховання зростаючої особистості в сім'ї залежить від педагогічної грамотності батьків, від їхньої соціальної зрілості щодо важливості подолання екологічних проблем, тому в Німеччині приділяється значна увага роботі з батьками. Центральна роль у підготовці батьків до екологічного виховання своїх дітей відводиться школі. Саме тут, на думку німецьких педагогів, створюються оптимальні умови для забезпечення педагогічного всеобучу батьків, підвищення їхньої екологічної грамотності, відбувається формування союзників і співдумців, готових до відвертої співпраці зі школою, до злагодженої взаємодії з педагогічним колективом. Для цього школа використовує різноманітні форми і засоби впливу на свідомість батьків. Це – батьківські збори, конференції семінари, консультації, залучення до виховних заходів, практичних видів роботи разом з учнями і учителями та ін..

Таким чином формується колектив однодумців, що мають спільні погляди на інтелектуальний і духовний розвиток дітей, яких батьки довірили шкільним наставникам

Школа спроможна здійснювати правильне екологічне виховання школярів за умови тісного контакту з батьками. Не можливо не погодитися з думкою У. Бека про те, що екологічне виховання особистості багато у чому залежить від активності батьків. Оскільки більшість батьків зацікавлена в тому, щоб їхні діти були здоровими та фізично розвинутими, у багатьох сім'ях екологічному вихованню дитини приділяється особлива увага (Beck, 1998: 304).

У німецькому суспільстві ставлення до сім'ї є традиційно поважливим. Вона розглядається як духовний оберіг кожної людини окремо і нації в цілому, форпостом виховання зростаючого покоління. Процес виховання в сім'ї, на думку німець-

ких педагогів, починається ще до народження дитини, в період її внутрішньоутробного розвитку, коли створюються належні психологічні та фізичні умови для пестування плода матір'ю.

За визначенням доктора Р. Хеттлаге «сім'я – це біологічна, економічна та духовна спільнота її членів, тобто батьків та дітей». «Сім'я – це оточення, в якому вчать соціальній відповідальності не тільки один за одного, а й за інших людей всього світу» (Hettlage, 2003: 49). Таким чином, на сім'ю покладена велика відповідальність за формування особистості дитини, виховання в неї відповідальності за природу та існуючі у неї творіння.

Представники німецької «екопедагогіки» розглядають екологічне виховання як цілеспрямований вплив на особистість на всіх етапах її життя, починаючи з екологічного виховання в сім'ї, й далі, узгоджуючи виховну діяльність зі школою на всіх етапах навчання в ній. Німецькі педагоги вважають, що в умовах глобальної екологічної кризи сім'я і школа мають об'єднати свої зусилля для виховання зростаючого покоління, здатного знаходити шляхи її подолання. Сім'я забезпечує засвоєння досвіду і традицій спілкування з природою, накопиченні попередніми поколіннями співвітчизників, школа закладає наукову базу пізнання природи, посилює моральні настанови щодо поведінки в ній з метою упередження руйнівного впливу на неї.

Німецька педагогічна громадськість у своїй освітній стратегії виходить з того, що «головними вихователями дитини залишаються його батьки, а вплив сімейного середовища є вирішальним (Hensel, 2011: 256). Тому на сучасну німецьку школу покладена велика відповідальність за зв'язок із батьківською громадськістю і спільномірність дій в нелегкій, але життєвоважливій справі формування екологічної свідомості у зростаючого покоління. Для того, щоб екологічне виховання молоді було результативне, учительському колективу школи потрібно ретельно поставитися до вивчення умов його здійснення в сім'ї. Учителю має бути добре обізнаний в наступних питаннях:

- соціальний статус сім'ї, рівень педагогічної та екологічної культури батьків;
- особливості міжособистісних стосунків і місця дитини в цій системі;
- розуміння батьками значущості екологічного виховання в сім'ї;
- ставлення батьків (індиферентне, позитивне, активне тощо);
- готовність співробітничати зі школою з питань формування та виховання екологічно свідомої й відповідальної особистості дитини в сім'ї і школі (Hensel, 2011: 256).

Виявлені особливості життя дитини в кожній сім'ї, допомагатимуть учителю організувати і здійснювати навчально-виховний процес з охорони природи на більш високому якісному рівні, оскільки він володіє достатньою інформацією щодо умов її розвитку, задоволення потреб у пізнавальній діяльності, рівня педагогічної та екологічної культури батьків. Цілеспрямований педагогічний вплив на батьків з боку учительського колективу школи відбивається на їхній свідомості, ставленні до заходів з екологічного виховання учнів та при звичаєнні до природоохоронної діяльності. Позитивна оцінка еколого-просвітницької діяльності учителів створює психологічну готовність батьків до співробітництва, бажання допомагати школі у вихованні екологічно відповідальних громадян. При плануванні заходів із поглиблення екологічної культури учнів німецькі вчителі намагаються пов'язувати їх із професійною діяльністю батьків, що, з одного боку, полегшує підготовку до участі у заході, а з другого, надає можливість замислитися, що можна зробити, або робиться для поліпшення екологічної ситуації засобами обраного роду занять, тим самим професійна свідомість батьків починає поєднуватися з екологічною, що, в своє чергу, сприяє більшому порозумінню між батьками і учителями, зміцнює їхнє партнерство в екологічному вихованні учні (Hettlage, 2003: 49).

Доцільно звернути увагу на той факт, що екологічним вихованням дітей батьки починають займатися ще у шкільному віці. Школа продовжує ті сімейні традиції, які закладалися батьками. Так, у багатьох німецьких школах для дітей молодшого шкільного віку вчителями за допомогою батьків створюються живі природні куточки з кімнатними рослинами та деякими екзотичними або аборигенними видами рослин і тварин. Пізнавальна цінність таких куточків полягає в тому, що школярі мають можливість спостерігати за їхнім життям, піклуватися про них щодня, вивчати звички, раціон харчування, екологічні умови існування, зрозуміти роль, яку вони відіграють в природних екосистемах. Догляд за мешканцями природного куточку конкретизує абстрактні уявлення про тваринний та рослинний світ, підвищує цікавість учнів до нього, спонукає до природоохоронної діяльності. Аналогічні природні куточки пропонується організувати й дома. Це може бути акваріум або невеличкій тераріум, представники свійських тварин (собака, кішка), кімнатні рослини, за якими разом опікуються діти і батьки, допомагаючи один одному. Таким чином поєднуються зусилля учителів і батьків щодо формування еко-

логічної свідомості в учнів, починаючи з молодших класів (Hensel, 2011: 256).

Слід зазначити, що активну роботу з формування екологічної свідомості школярів проводять школи, гімназії та союзи, залучаючи до неї батьків. Школа таким чином бере на себе відповідальність за виховання екологічно свідомої особистості школяра. Провідну роль у цьому процесі виконують шкільні громади, до складу яких входять учні, адміністрація школи, вчителі та батьки, а також представники галузевих корпорацій та громадських установ. Вже виникли цілі регіональні мережі в межах федеративних земель, які є спонсорами і учасниками цієї програми.

Так в межах програми «Lokale Agenda-XXI» («Місцевий порядок денний на XXI століття») школа села Валлмоу (федеральна земля Брандербург), робота якої базується на ідеї неперервної освіти, разом з батьками проводить серйозну та ємну роботу з екологічної освіти та виховання учнів. Учителя, дирекція школи та батьки тісно співпрацюють у питаннях, що стосуються реформи шкільної освіти: включення в програми різноманітної екологічної тематики, передбачення індивідуальних та масових екологічних заходів, котрі сприяють розвитку творчої фантазії, екологічної культури, особистісних якостей школярів необхідних для свідомої діяльності в природі. Так у селі, в якому мешкає 300 чоловік, працюють два промислових та два ремісничих підприємства. Вчителі разом із учнями та їхніми батьками взяли на себе обов'язок регулярно проводити екологічні бесіди з мешканцями села та залучати їх до різноманітних екологічних заходів. Батьківська громадськість села з розумінням поставилася до наданої пропозиції і підтримала її, запов'язавшись надавати допомогу і брати безпосередню участь у всіх природоохоронних акціях рідного поселення. Дорослі мешканці села виявили розуміння, що такі акції сприяють ефективному рішення екологічних проблем, допомагають школярам самостверджуватися у соціальному та вдосконалюватися в моральному відношенні.

Німецькі педагоги висловлюють упевненість, що навички і вміння екологічно свідомої поведінки школяра, звичка дотримуватися моральних норм і цінностей формуються за умови органічної єдності теоретичних знань і практичної діяльності, які спрямовані на розв'язання різних ситуативних завдань. «Поза цілеспрямованою діяльністю ні вміння, ні навички, що складають їх, формуватися не можуть» (Hettlage, 2003: 49).

Висновки. Отже, з моменту початку реформ в освітній шкільній системі Німеччини, співпраця сім'ї та школи займає центральне місце у вихов-

ному процесі. Сім'я як основа суспільства робить свій посильний внесок у справу виховання підростаючого покоління. Співробітництво школи та батьків націлене на виконання завдань, які стоять перед державою в галузі шкільної екологічної освіти. Особливо слід визначити прагнення вчителів у своїй роботі, які націлені на підвищення рівня екологічної свідомості школярів та їх батьків і допомогу сім'ї у цьому складному питанні. Саме сім'я з її традиціями, поглядами та принципами впливає на формування та виховання особистості

дитини, її свідомої та відповідальної поведінки у навколишньому середовищі.

Німецькі педагоги впевнені, що тільки за наявності тісної співпраці школи з батьківською громадськістю можна досягти позитивних результатів в екологічному вихованні учнівської молоді, формуванні у неї екологічного світогляду. Проте така співпраця сама по собі не розвивається, вона виникає унаслідок копійкою цілеспрямованої роботи учителів і батьків, їхньої обопільної занепокоєності майбутнім своїх дітей і країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Руденко Л.Д. Взаємодія сім'ї і школи у формуванні екологічної компетентності школярів: метод. пос. для вчителя. Київ : Педагогічна думка, 2008. 32 с.
2. Beck U. Das ganz normale Chaos der Liebe. Frankfurt : Suhrkamp Verlag, 1998. 304 S.
3. Hensel R. Wert- und Erziehungsprobleme in ihrer Bedeutung für Schule und Erziehung. Frankfurt a. M. Wochenschau Verlag, 2011. 256 S.
4. Hettlage R. Familienreport: Eine Lebensform im Umbruch. München : C.H. Beck, 2003. S. 49.
5. Redel T. Umweltbildung in Kindergarten, Kita und Schule: Definition, Ziele und Beispiele. URL: https://www.forum-verlag.com/blog-bes/umweltbildung?srsId=AfmBOopG8ZMPirtFzphHi_Vh4_KuSwwPZfKo3a-qZrR2p4ZKunGEDgFe (дата звернення: 28.10.2024).

REFERENCES

1. Rudenko L.D. (2008) Vzeyemodiya simyi i shkoly u formuvanni ecologicichnoyi kompetentnosti shkolyariv. [Cooperation of family and school in forming of ecological awareness in students] metod. pos. dlya vchytelya: Pedagogical Idea. 32. [in Ukrainian].
2. Beck U. (1998) Das ganz normale Chaos der Liebe. [The normal chaos of love] Suhrkamp Verlag. 304. [in German].
3. Hensel R. (2011) Wert- und Erziehungsprobleme in ihrer Bedeutung für Schule und Erziehung. [The value and educational problems in their importance for school and education] Wochenschau Verlag. 256. [in German].
4. Hettlage R. (2003) Familienreport: Eine Lebensform im Umbruch. [Family report: A life form in the upheaval] C.H. Beck. 49. [in German].
5. Redel T. (2022) Umweltbildung in Kindergarten, Kita und Schule: Definition, Ziele und Beispiele. [Environmental education in kindergarten, nursery and school: definition, objectives and examples] URL: https://www.forum-verlag.com/blogbes/umweltbildung?srsId=AfmBOopG8ZMPirtFzphHi_Vh4_KuSwwPZfKo3a-qZrR2p4ZKunGEDgFe (data zvernennya: 28.10.2024). [in German].